

Tunceli Yöresine Ait Bir Grup Ahşap Eserin Değerlendirilmesi*

Evaluation of a Group of Wooden Artifacts Belonging to Tunceli Region

Mehmet KULAZ^a

Mustafa YILDIRIM^b

Yalçın KARACA^c

^a Dr. Öğr. Ü., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van, Türkiye, mkulaz@yyu.edu.tr, ORCID:0000-0003-4800-7028

^b Öğr. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van Meslek Yüksekokulu, Van, Türkiye, mustafayildirim@yyu.edu.tr, ORCID:0000-0002-1436-6359

^c Dr. Öğr. Ü., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van, Türkiye, ykaraca@yyu.edu.tr, ORCID:0000-0003-1642-2331

ÖZ

Anadolu'da el sanatları toplumun tarihi, ekonomik faaliyetleri ve geleneksel kültürümüzün bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan el sanatları sadece sanat değeri taşımamakta aynı zamanda ait olduğu toplumun sosyal yapısını da yansıtmaktadır. Toplumda geçmişten günümüze kadar hayatın her alanında vazgeçilmez olan geleneksel el sanatları arasında ahşap sanatı yer almaktadır. Ahşap sıcaklığı, dayanıklılığı, sürdürülebilirliği, kolay ulaşılabilir olması ve estetik özellikleri bakımından insanlık tarihi boyunca, dini ve sivil mimari, el sanatları, tarım, dokuma, sanatsal etkinlikler ve günlük kullanım aracı olarak tercih edilen önemli malzemelerden bir olmuştur. İşlenmesinin ve ulaşılabilirliğinin kolay olmasından dolayı bölgede tercih edilen ahşap malzeme nemden, mikroorganizmalardan ve iklim gibi sebeplerden dolayı günümüze kadar birçoğu ulaşmamaktadır. Çalışma kapsamında Tunceli merkez ve köylerinde yapılan araştırmalar sonucu hala kullanılan ve atıl durumda bırakılan bir grup ahşap eserin malzeme, yapım tekniği, süsleme programlarını vb. belirlemek geleneksel kültürümüzdeki yeri ve önemini saptamak ve bilgi formlarının çıkarılıp kayıt altına alınarak belgelenmesi ve bu kültür mirasını gelecek nesillere aktarılması ve korunması amaçlanmıştır. Sonuç olarak, çalışmamıza dâhil edilen eserler yerinde incelenerek ölçüleri alınmış ve fotoğrafları çekilmiştir. Ele alınan eserlerin malzeme cinsi, yapım tekniği, süsleme özellikleri estetik açıdan kapsamlı bir şekilde incelenmiştir

Anahtar Kelimeler: Ahşap, El Sanatları, Kültür, Estetik.

ABSTRACT

Handicrafts in Anatolia appear as a reflection of the history, economic activities of the society and our traditional culture. In this respect, handicrafts do not only have an artistic value but also reflect the social structure of the society they belong to. Wood art is among the traditional handicrafts that are indispensable in all areas of life from the past to the present. Throughout human history, wood has been one of the important materials preferred as a tool of religious and civil architecture, handicrafts, agriculture, weaving, artistic activities and daily use in terms of its warmth, durability, sustainability, easy accessibility and aesthetic properties. Due to the ease of processing and accessibility, the wood material preferred in the region cannot reach many of them due to moisture, microorganisms and climate. Within the scope of the study, the materials, construction techniques, decoration programs etc. of a group of wooden works that are still used and left idle as a result of the researches made in Tunceli center and its villages. To determine its place and importance in our traditional culture, information forms, recorded and documented, and to transfer and preserve this cultural heritage to future generations. As a result, the works included in our study were examined on-site, measured and photographed. The material type, construction technique, and ornamental features of the studied works have been studied comprehensively in terms of aesthetics..

Keywords: Wood, Handicraft, Culture, Aesthetics.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

1. GİRİŞ

Tunceli, Anadolu coğrafyasında tarihin erken dönemlerinden itibaren yerleşimin olduğu bölgelerden biridir. Engebeli, yüksek ve geçit vermez dağları, verimli derin vadileri ile farklı dönemlerde bölgede yaşamış insanlar için savunma görevi gören bir yaşam alanı sağlamıştır. Çemişgezek bölgesinin güneyinde, 1968-1970 yılları arasında, Keban Barajı Gölü altında kalan Pulur (Sakyol) da yapılan arkeolojik kazı araştırmalarının sonucuna göre, İlk Tunç Çağı'na kadar gitmektedir (Koşay, 1976:17). Höyükte yapılan kazı sonucunda İlk Tunç Çağı/Son Kalkolitik, İlk Kalkolitik/Son Neolitik kültür katmanlarına ulaşılmıştır (Öz,2004:11). Tunceli bölgesinde ilk yazılı çağ M.Ö. 2200'lerde, bölgenin Subartular'ın (Hurriler) eline geçmesiyle başlar (Aksoy, 1985:31). Bölge sırasıyla Hitit (Ünal, 1999:7), Frigler ile aynı kavim olduğu düşünülen Muşkiler (Memiş, 1989:78,87), Urartular (Ünal, 1999:8), Medler, Persler (Günaltay, 1951:13), Büyük İskender, Romalılar ve kısa bir süre Partlar, Kapadokyalılar, Selevkoslar, Bizanslılar, Sasaniler ve Arapların egemenliği altında kalmıştır (Aksoy, 1985:94; Aşan, 1989:23). 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra Anadolu'da Türk egemenliğinin hızla yayılmaya başlamasıyla birlikte, 1087 yılında kesin olarak Türk hâkimiyetine girmiştir. Yöre bu tarihten itibaren Selçuklular (Turan, 1980:29), Mengücekerler, Artuklular, Karakoyunlular (Uzunçarşılı, 1969:155-188) ve Akkoyunlular'ın (Aksoy, 1985:167) egemenliği altında kalmış, 1473 yılında da Osmanlılar'ın hâkimiyetine geçmiştir (Baykara, 1988:88-100).

Tunceli'nin güneyinde Elâzığ, doğusunda Bingöl, kuzeyinde Erzincan, kuzeydoğusunda Erzurum illeri bulunmaktadır (Işık,2012:22). Tunceli Dağları'nın yüksek bölgeleri çoğunlukla çayırlıktır. Tunceli coğrafyasının yüzde 30'unu orman ve fundalıklar; yüzde 40 ise çayır ve meralar oluşturmaktadır. Ekili ve dikili alanlar ise toplam toprakların yüzde 15'i kadarını meydana getirmektedir. Ormanlarda daha çok meşe ağaçları bulunmaktadır. Tunceli'nin doğal bitki örtüsü kurakçıl meşe türlerini kapsayan kuru ormanlardan oluşmaktadır. Çoğunlukla meşe türleri bulunan Tunceli ormanlarında yer yer ardiçlara da rastlanmaktadır. Orta bölgelerinde karaağaç, akçaağaç gibi geniş yapraklı ağaç türleriyle de karşılaşılabilir. Tunceli'de etrafa yayıldığı güzel esansla bilinen Huş ağacı da doğal olarak yetişmektedir. Dünyada çok az rastlanan ve anavatanı Güney Türkistan olarak bilinen huş ağacı, Mercan Vadisi'nde doğal ortam bulmuştur. Munzur Dağlarında 1.300 metreden sonra yer yer sarıçam ormanlarına rastlanır (Işık,2012:51).

Bölgede ağaç malzeme üstün özellikleri yanında sürdürülebilirliği, ekonomik ve estetik önemi olan çevre dostu bir malzeme olmasından dolayı hayatın birçok alanında; tarım, mutfak, dokuma, marangozluk vb. yerlerde değerlendirilmiş ve bunun sonucunda ahşabın yoğun şekilde kullanılmasına sebep olmuştur. Tunceli ilinde en çok karşılaşılan ahşap ürünler mutfak gereçleri olarak kullanılan kepeç, yer sofrası, sini, kaşık, dapike (havan), hamur teknesi, tarım aletleri olarak kullanılan tırmık, tırpan, döven, keşkerek, boyunduruk, boyunluk, harman makinesi, dokumada kullanılan yün tarağı ve teşi, müzik aleti olarak saz yapımı, sandık vb. birçok alanda kullanılan örneklerdir. Ahşap aynı zamanda mimariye bağlı olarak üst örtü, taşıyıcı, kapı ve pencere kanatlarında ayrıca lento olarak da kullanılmaktadır. Günümüzün ileri yapı teknolojisi geliştirilmeden önceki dönemlerde büyük mekânı örten üst yapının yer yer desteklenmesi kaçınılmaz bir fiziki zorunluluktan bu sebeple yörede bulunan sivil mimari haricinde tarihi Cem evlerinde üst örtüsü ve taşıyıcı ayakların ahşaptan yapılmış olduğu, bu ayaklar üzerinde çeşitli süslemelerin olduğu birçok örnek bulunmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte sosyo-ekonomik sebeplerden dolayı mutfak, tarım, dokuma vb. alanlarda ahşap daha az kullanılmıştır. Kullanılmayan ahşap eserler bilerek ya da bilmeyerek tahrip edilmiş veya depolarda, evlerin bir köşesinde atıl durumda bırakılmıştır.

Ahşap malzeme gerekli bakımlar yapılmadığı takdirde, anatomik ve higroskopik (nem çekme) yapısı gereği hava şartlarından ve mikroorganizmalardan kolayca etkilenmekte ve bundan dolayı birçok eser günümüze ulaşmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Tunceli merkez ve köylerinde bulunan bir gurup mutfak, tarım ve dokumada kullanılan ahşap eserin malzeme, form, yapım tekniği, süsleme özellikleri vb. inceleyerek, eserlerin bilgi formlarının çıkarılması, kayıt altına alınarak belgelenmesi ve bu kültür mirasının gelecek nesillere aktarılması ve korunmasını sağlamaktır.

2.AHŞAP İŞÇİLİĞİ

Geçmişten günümüze kadar devam eden maddi kültür varlıkları arasında yer alan ahşap işçiliği geleneksel el sanatları arasında önemli bir yeri vardır (Kültür Bakanlığı,1993:200). Kaynağı, insanlığın göçebe yaşam tarzından yerleşik düzene geçmesi ile barınma ihtiyacının karşılanmasına kadar uzanan ahşap işçiliğinin estetik bir zevki yansıtacak şekilde süslemede kullanılması, Türk sanatının zenginliğine katkıda bulunan önemli bir dal olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Aktuğ,2016:24). Ahşap malzemenin kullanıldığı ilkel yapı biçimi, ağacın dallarından vb. malzemelerin kullanılması ile ortaya çıkarılmış barınaklardır (Hasol,2008:33). Daha önce mimari alanda kullanılan ağaç işçiliğinin sanat olarak tanımlanması, yapı elemanlarının süslenmesinden sonra doğmuştur (Yücel,1977:58).

Toplumlar kendilerine özgü dini simgelerini bir düzen içerisinde yapılarında kullanmaya başlamış ve görsel olarak zenginleştirmiştir (Ödekan,1997:34). Türk toplumu İslamiyet'ten önce Orta Asya folklorunda ağacı kutsal olarak kabul etmiş ve bunu sanat yapıtlarında kullanmışlardır (Kültür Bakanlığı,1993:200). Orta Asya'da ortaya çıkan kurganlarda yapılan kazılar sonucu elde edilen ahşap malzemeler üzerine bitkisel, geometrik ve hayvan üslubunu işledikleri eserler ortaya çıkmış bu da Türklerin milattan önceki asırlardan beri ahşap malzemeyi işlediklerini ve görsel olarak zenginleştirdiklerini ortaya koymaktadır (Yücel,1977:58). Kurganlardan çıkarılan, ağaç gövdesi oyularak yapılmış lahitler ve üzeri kazıma yöntemiyle işlenmiş hayvan figürlerinin olduğu buluntular ve Türklerin at koşum takımlarında derinin yanında ahşap malzemeyi de süsleme unsuru olarak kullanmış ve bu alanda ahşap işçiliğinin de gelişmesine katkı sunmuştur (Aktemur,2002:147). Ahşap ve ahşap sanat eserlerinin üstün özelliklerinin yanı sıra (Ulay&Yıldırım, 2020:12), aynı zamanda ahşap sanat eserlerini oluşturan kişinin duygu ve

düşüncesini, özgünlüğünü ortaya koyabilmektedir. Ahşap işçiliğinin gelişmesi de bu gelişmenin türüdür. Bu işçiliğin Türk toplumunun Anadolu'ya yerleşmesinden sonra yayıldığı ve geliştiği bir gerçektir (Çetindaş,1998:263).

Anadolu coğrafyasında gelişen Türk ağaç işçiliğinin en erken tarihli örnekleri Selçuklu Dönemi'nde ortaya çıkmaktadır. Alparslan'ın Malazgirt zaferi sonrası Anadolu'yu Türklere açması ve başkenti Konya olan Selçuklu Devletini kurmasıyla birlikte onu izleyen Beylikler Döneminden kalmış ağaç malzemenen yapılmış kültür varlıkları bulunmaktadır (Barışta,2009:7). Anadolu'ya yerleşen Türkler her alanda olduğu gibi ahşap işçiliğinde de Orta Asya'dan kalan sanatsal ve kültürel geleneklerini devam ettirmişlerdir. Bunun en güzel ve en zengin örneklerini Anadolu Selçuklu devri sivil ve dini mimari eserlerinde tespit edebilmek mümkündür (Aktemur,2002:147). Anadolu Selçuklu devri sanatı içinde özellikle ahşap işçiliğinin önemli bir yeri vardır. Genelde dini mimari yapılar için hazırlanan süsleme özelliklerinde geometrik ve bitkisel figürlerin ön planda olduğu görülür. Çok nadir olarak süsleme kompozisyonuna insan ve hayvan figürleri yerleştirilmiştir. Selçuklu devrinde üretilen ahşap eserlerden ancak bir kısmı zamanımıza kadar gelebilmiştir (Başkan,1985:10). Bunlar mihrap, minber, rahle, kürsü mimariye bağlı olarak tavan kirişleri, sütunlar, kapı ve pencere kanatlarında görüldüğü gibi kırsal kesim kültüründe süs ve kullanım eşyası mutfak ve tarım aletlerinde de ahşap işçiliği uygulanmıştır. Küçük ebattaki taşınabilir günlük kullanım ve süs eşyaları daha az kalıcı olmuştur. Özellikle Selçukluların ilk yıllarından, ahşabın organik ve inorganik bozulmalara karşı dayanıksızlığı (Özen,2001:8) ve dönemin siyasi karmaşasına bağlı olarak günümüze kadar gelen eser sayısı çok azdır (Başkan,1985:10).

Bu dönemde ustalar hangi tür ağaca hangi tekniğin uygulanacağını (Ersoy,1993:5) ve üzerinde çalışacakları malzemeyi ve bu malzemenin fiziksel şartlara dayanımını artırmak için koruma amaçlı boyamayı ve cilalamayı çok iyi bilmektedirler. Devrin sivil ve mimari yapılarında kullanılmak üzere, her çeşit ahşap malzemeyle ilgili bilgilere sahip oldukları ve kullandıkları tekniklere göre hangi tür ağacın kullanılması gerektiğini çok iyi bilen ve bunu günümüze kadar ulaşan eserlerden anlayabiliyoruz (Başkan,1985:10). Selçuklu ve Beylikler Döneminin masif orta çağ yapılarını tamamlayan, süsleyen onlara sıcaklık kazandıran ağaç işleri uygulanan teknik, biçim ve süslemesiyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemine oldukça güçlü kaynak oluşturmuştur (Barışta,2009:7).

Selçuklu devri ağaç işçiliği XV. Yüzyıla kadar Erken Osmanlı Devrine hâkim olmuşsa da bundan sonraki yıllarda Osmanlı ağaç işçiliği alanında bazı yeni tekniklerle farklı karakterde eserler meydana getirilmiştir. Selçukluların kullandığı ahşap işleme tekniklerini geniş ölçüde tatbik edilmiş; sedef, bağa, fildişi ve hatta altın, gümüş gibi yardımcı maddelerin ilâvesiyle daha zengin, daha değişik bir şekilde ağaç işçiliği yaratılmıştır (Yücel,1968:26). Ahşap başlangıçta mimari elemanların süslenmesinden doğmuştu. Ancak Selçuklu devrinin hemen ardından başlı başına bir ekol oluşturan Osmanlı dönemi Ağaç işçiliğinde hemen her alanda ahşap malzeme kullanılmaya başlanmıştır. Dini ve sivil mimaride ve günlük kullanım eşyası olarak; Sütun başlıkları, konsollar, kapı, pencere ve bunların kapaklarının yanında minber, kürsü, rahle, Kur'an ve cüz mahfazaları, raf, kutu, tavan göbekleri, sandık, hatta kayık vb. eşyalar günümüze kadar gelen örnekleri bulunmaktadır (Yücel, 1977:60). Osmanlı dönemi Ağaç işçiliği tür olarak Selçuklu ve Beylikler dönemi geleneğini sürdürmüş yumuşak ve kolay işlenebilen dayanıklı ağaçlardan ceviz, şimşir, ihlamur, meşe, elma, armut, sedir ayrıca yurt dışından ithal edilen gül ve abanozu tercih etmişlerdir (Öney,1992:137).

Ağaç, dünyada yenilenebilir ve sürdürülebilir olan önemli bir hammadde kaynağıdır ve bu da yapısal özellikleri çok yönlü olan ağaç malzemenin oldukça fazla kullanılmasına olanak sağlamıştır. Tarih boyunca ortaya konan değerli sanat eserleri incelendiğinde günümüze ulaşan birçok eserde ağaç malzemenin kullanıldığı görülmektedir (Ulay&Yıldırım, 2021:6).Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Tunceli yöresinde de ahşap işçiliği önemli bir el sanatları dalı olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ahşap ürünler tarih boyunca özellikle tarım, mutfak aletleri, süsleme öğeleri vb. hayatın birçok alanında karşımıza çıkmaktadır. Bu ürünler geçmişte olduğu gibi günümüzde de hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak devam etmektedir. Tunceli'de yaptığımız araştırmada ahşap el sanatları geçmişte yoğun olarak yapılmış günümüzde ise unutulmaya yüz tutmuş olmasına rağmen kırsal kesimde hala hayatın vazgeçilmez bir parçası olmaya devam etmektedir. Tunceli yöresinde ki örnekler; sanat eseri ortaya koyma bilincinden ziyade günlük ihtiyacı karşılamaya yönelik eserler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle tespit edilen örneklerin büyük çoğunluğu sadedir.

Çalışmamıza konu olan ahşap ürünler mutfak, tarım ve dokumada kullanılan, dibek, sini, kepeç, hamur teknesi, sofr kepeç ve kaşık, kalbur, boyunluk, döven (Gem), tırmık, tırpan, boyunduruk, yün tarağı, teşi vb. alanlarda kullanılan örneklerdir. Genelde bölgenin bitki örtüsü hangi tür ağaç kullanılması gerektiği açısından önemlidir. Bu sebeple üretilen ahşap eserler sağlamlığı ve yoğunluğu açısından ceviz, meşe, ardıc vb. ağaçlar ayrıca bölgede doğal ortamda yetişen ve şekil alabilmesi açısından kolay olan söğüt ağacı tercih edilmiştir.

ÖRNEKLER

Örnek No	: 1
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Dibek
Bulunduğu Yer	: Mazgirt- Gelincik Köyü
Yapım Malzemesi	: Ceviz
Kaynak Kişi	: Seyyid GEKO
Yapım Tekniği	: Oyma-Kertme
Ölçüleri	
Yükseklik	: 24 cm
Ağız Çapı	: 18 cm
Taban Çapı	: 12 cm
Kalınlığı	: 1 cm

Tanım: Anadolu'da metal malzemenin hayatımıza girmediği dönemlerde, Selçuklularla birlikte yaygınlaşan ahşap işçiliği, birçok alanda kullandığımız ahşabı, ulaşılabilirliği ve kullanımı kolay olmasından dolayı mutfak araçlarında da kullanmaya başlamışlardır. Tunceli bölgesinde, birden fazla örneği bulunan havan benzeri aracın, bölgede halkın ihtiyacına göre şekillenen bu örnekte; kaynak kişiden alınan bilgilere göre hayvansal ürünlerin ayrıca bölgede yetişen ve mevsiminde toplanan kenger sakızının işlenmesinde kullanılmaktadır. Dibek olarak adlandırılan bu ürün tek parça ağaç malzemenin tamamen el işçiliği kullanılarak, içinin oyulmasıyla elde edilmektedir. Herhangi bir ustalık gerektirmeyen ve yöre insanının kendi imkânlarıyla yapabildiği örnekler bulunmaktadır. Makineleşmenin arttığı günümüzde kırsal kesimde az da olsa kullanımı devam etmektedir.

Örnek No	: 2
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Sini
Bulunduğu Yer	: Mazgirt- Gelincik Köyü
Kaynak Kişi	: Seyyid GEKO
Yapım Malzemesi	: Ceviz
Yapım Tekniği	: Oyma-Kertme
Ölçüleri	
Çap	: 75 cm
Çap	: 33 cm

Tanımı: Geleneksel kültürümüzde oldukça fazla kullanılan sininin yapımında kullanılan hammaddenin bakır vb. kullanıldığı bilinmektedir. Tunceli bölgesinde ise bakır tepsi haricinde ulaşılabilirliği kolay olan ahşap malzemeden yapılmış örneklerine azda olsa rastlanmaktadır. Bölgede yaptığımız araştırmalarda örneğine çok fazla rastlamadığımız ahşap sini, Tunceli bölgesinde kırsal kesimin hala kullandığı ve yörede halkın misafirlerine ikramlarda bulunduğu bir araçtır. Kaynak kişiden alınan bilgiye göre ele aldığımız sini 100 yıla yakın bir süredir kullanılmaktadır. Yöre halkı sini'nin yapımında genelde meşe ve ceviz malzeme kullanmıştır. Günümüzde örneklerine rastladığımız sininin kullanımını giderek azaltmaktadır.

Tunceli Yöresine Ait Bir Grup Ahşap Eserin Değerlendirilmesi

Örnek No	: 3
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Kepçe
Bulunduğu Yer	: Pülümür-Hasangazi
Yapım Malzemesi	: Ceviz
Kaynak Kişi	: Cemile MİRZANLI
Yapım Tekniği	: Oyma-Kertme
Ölçüleri	
Uzunluk	: 46 cm
Ağız çapı	: 10 cm
Derinlik	: 4 cm

Tanımı: Kaşık veya kepçe insan hayatının vazgeçilmez bir aracıdır. Teknik bakımdan kaşık ve kepçeler, ağız ve sap olmak üzere iki kısımdan oluşmakta ve tek bir parçadır. Bazı kaşık türlerinin ağız kısımları ayrı yapılarak saplara eklenebilmektedir. Anadolu'nun genelinde mutfaklarda yemeğin yenmesi (Çorba, pilav, hoşaf, yemek, tatlı vb.), servis edilmesi(kepçe) ve kültürel etkinliklerde tercih edilen ahşap kaşıklar, Tunceli yöresinde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Tunceli bölgesinde ahşap kaşık yapımında, yörede doğal ortamda yetişen ağaçlardan elde edilen hammaddeler tercih edilmiştir. Özellikle sağlamlığı, dayanıklılığı ve bölgede ulaşılabilirliği kolay olan ceviz ve meşe malzemeden yapılan kaşıklar günümüze kadar gelebilmiştir. Ahşap kaşık ve kepçelerin karaağaç, armut, ardıç, gürgen ve şimşirden yapıldığı örneklerine de rastlanmaktadır. Bölgede ahşap ustaları kaşığı tek parça ve mümkün olduğunca budak, çatlak vb. kusurların olmadığı malzemeleri seçerek yapmaktadırlar. Anadolu'da ahşap kaşık kullanımı teknolojinin gelişmesi ile birlikte azalmakta, genelde süs eşyası olarak yapımına devam edilmektedir. Tunceli yöresinin, sosyo-ekonomik yapısından dolayı kırsal kesimlerde ahşap kaşıklar hala kullanılmaktadır.

Örnek No	: 4
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Hamur Teknesi
Bulunduğu Yer	: Pülümür-Hasangazi
Yapım Malzemesi	: Çam-Ladin
Kaynak Kişi	: Cemile MİRZANLI
Yapım Tekniği	: Çakma
Ölçüleri	
Uzunluk	: 77 cm
Genişlik	: 43 cm
Yükseklik	: 16 cm
Derinlik	: 15 cm
Kalınlık	: 2 cm

Tanımı: Bölgede hamur teknesi olarak bilineneserin yapımında malzeme olarak çam tercih edilmiştir. Tamamen çakma tekniğiyle dikdörtgen formda ve 15 cm derinlikte piramidal formda hazırlanan hamur teknesi, içinde hamurun yoğrulması ve bekletilerek mayalanması amacıyla kullanılmaktadır. Hamur teknesinin her iki tarafında elle tutulabilecek kadar dışa taşkın şeklinde teknenin taşınmasını kolaylaştıracak mesafe bırakılmıştır. Hazır ekmeğe ulaşmanın daha kolay olduğu dönemde dahi evde ekme yapmak geleneği kırsal bölgelerde hala devam etmektedir. Bu nedenle hamur teknesi, bazı köy ve kasabalarda hala kullanılmaktadır.

Örnek No	: 5
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Dibek
Bulunduğu Yer	: Pülümür-Kırmızı Köprü
Yapım Malzemesi	: Ceviz
Kaynak Kişi	: Hakkı CANERİK
Yapım Tekniği	: Oyma-Kertme
Ölçüleri	
Yükseklik	: 19 cm
Ağız Çapı	: 34 cm
Taban Çapı	: 27 cm
Kalınlığı	: 1 cm

Tanım: Tunceli yöresinin geleneksel kültüründe yer alan şir yemeğinin hazırlanmasında kullanılan bir araçtır. Bölge ikliminde yetişmesinin kolay olması, ayrıca sağlamlığından dolayı tercih edilen ceviz ağacından üretilmiştir. Tek parça ceviz ağacının kap formuna sokulmasından sonra ortası oyularak kullanıma hazır hale getirilmiştir. Günümüzde sanayileşmenin değişip gelişmesi ile birlikte kırsalda kullanımı giderek azalmaktadır.

Örnek No	: 6
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Sofra
Bulunduğu Yer	: Hozat- merkez
Yapım Malzemesi	: Ceviz
Kaynak Kişi	: Elmas KAHRAMAN
Yapım Tekniği	: Çakma-Çatma
Ölçüleri	
Çap	: 72 cm
Yükseklik	: 21 cm

Tanım: Sofra; aile bireylerini çevresinde bir araya getiren birbiriyle etkileşimini arttıran önemli bir araçtır. Bu bağlamda sofra; toplumsal yaşamın için de düğünler, kültürel etkinlikler gibi çok farklı amaçlar için kurulur. Gündelik yaşamda yemek yenen, kültürel değerlerin öğrenildiği, aile bireylerin bazı davranışları kazandığı, aile ile ilgili kararların alındığı yemek öncesi ve sonrası duaların yapıldığı birçok işlevi üstlenmektedir. Anadolu'da yaşayan insanlar misafirperver bir toplum olmasından dolayı misafirler çoğunlukla ahşap sofralarda ağırlanırdı. Ancak günümüzde kentleşme, sanayileşmenin etkisi altında aile yapısında ve yaşam tarzında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin sonucunda kentlerde yer sofralarına önem verilmemekte kırsal bölgelerde ise kullanımı giderek azalmaktadır. Ele alınan ahşap yer sofrası daire şeklinde ceviz malzemeden elde edilmiştir. Ahşap sofranın görünen kısımlarında bitkisel figürlerin kullanıldığı bir kompozisyon yer almaktadır. Yer sofrası tamamen çakma tekniğiyle yapılmış, ayak kısmının ortası kertilerek dar bir kayıtle yer sofrası tamamlanmıştır.

Tunceli Yöresine Ait Bir Grup Ahşap Eserin Değerlendirilmesi

Örnek No	: 7
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Havan
Bulunduğu Yer	: Pülümür-Merkez
Yapım Malzemesi	: Ceviz
Kaynak Kişi	: Murat DEMİRBİLEK
Yapım Tekniği	: Oyma-Kertme
Ölçüleri	
Derinlik	: 15 cm
Ağız Çapı	: 36 cm
Yükseklik	: 19,5 cm
Et Kalınlığı	: 2 cm

Tanımı: Tunceli bölgesinde, birden fazla örneği bulunan havan benzeri aracın, bölgede halkın ihtiyacına göre şekillenen bu örnekte; özellikle yöresel yemeklerinde gerekli baharatların hazırlanmasında kullanılmıştır. Tek parça ceviz malzemenin iç kısmı oyularak hazırlanmıştır. Yapılışı teknolojik aletler kullanılmadan tamamen el işçiliğidir. Kırsal bölgede ustalık gerektirmeden insanların ihtiyaçlarına göre hazırladıkları kap türüdür.

Örnek No	: 8
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Kaşık, Kepçe
Bulunduğu Yer	: Hozat-Merkez
Yapım Malzemesi	: Meşe
Kaynak Kişi	: Elmas KAHRAMAN
Yapım Tekniği	: Oyma-Kertme
Ölçüleri	
Boy	: 37-40 cm

Tanım: Bölgede üretilen kaşıkların, kullanım alanı farklılaşabiliyor. Günlük kullanılan kaşık veya kepçelerin yanında, kültürel etkinliklerde daha geniş kitlelere yapılan yemeklerde farklı kaşık veya kepçeler kullanılmaktadır. İnsan hayatını kolaylaştıran kaşıklar işlenebilmesinin ve ulaşılabilir olmasının kolay olması açısından ağaç malzemeler tercih edilmektedir. Kaşık ustaları bölgedeki ormanlardan elde ettikleri ağaçları bir süre beklettikten sonra işlemeye başlar buradaki amaç kolay işlenebilmesi içindir. Uzun süre beklemiş olan ağaçları işlemek daha zor olacağından bir süre suda bekleterek yumuşaması sağlanabilir. Tek parça ve sorunsuz ağaçlardan elde edilen ahşap malzemeler tercih edilir. Bölge halkı teknolojinin sunduğu imkânlarla rağmen, kırsal kesim ahşap kaşıkları gündelik hayatta kullanmaya devam etmektedir.

Örnek No	: 9
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Kalbur(Elek)
Bulunduğu Yer	: Pülümür-Hasangazi
Yapım Malzemesi	: Gürgen
Kaynak Kişi	: Cemile MİRZANLI
Yapım Tekniği	: Kalıp-Bükme
Ölçüleri	
Çap	: 37 cm

Yükseklik : 10 cm

Tanım: Tahıl ve başka iri taneli hububatı, taş ve diğer bitki tohumlarından ayırmak için kullanılan büyük delikli veya seyrek telli elek olarak tanımlanabilir. Tahıllar kalbur içinde sağa sola sallanarak kum ve tozları alta düşmesine saman çöplerinin ortada toplanıp alınmasına geriye ise temiz tahılın kalmasına yarar. Bu amaç için bölgede ihtiyaç duyulan ve ahşap ustalarının özenle ürettikleri kalbur ya da sarat(büyük delikli kalbur) gelmektedir. Kalburun temelini oluşturan kasnak bölgede genelde söğüt ve meşe(kasnak meşesi) ağacından elde edilen ahşap malzemenin tam kuruma sağlanmadan kalıp yardımıyla bükülmesiyle elde edilir. Kalbur yapımında kullanılan teller kasnağın alt bölümlerinde açılan deliklerden enine ve boyuna gerdirilerek takılırlar. Kalburun telleri hayvan derisi işlendikten sonra ince kesilerek elde edildiği gibi günümüzde tel kullanılarak üretilmektedir.

Örnek No : 10

Fotoğraf : Mehmet KULAZ
Mustafa YILDIRIM

Adı : Boyunduruk-Boyunluk

Bulunduğu Yer : Hozat-Merkez

Yapım Malzemesi : Söğüt

Kaynak Kişi : Elmas KAHRAMAN

Yapım Tekniği : Bükme

Ölçüleri

Boy : 70-80 cm

Çap : 3 cm

Tanım: Anadolu genelinde, tarımsal faaliyetlerde teknolojinin gelişmediği dönemlerde öküz, at gibi hayvanların boyunlarına geçirilerek tarlanın sürülmesinde kullanılmıştır. Meşe, söğüt gibi ağaçlardan elde edilen ahşap malzemeler tercih edilmektedir. Tunceli bölgesinde de tercih edilen boyunduruğun yapımında kullanılan ahşap malzeme henüz yeni kesilmişken kalıp yardımıyla bükülerek elde edilmektedir. Kaynak kişiden alınan bilgiye göre yörede boyunduruğun yapıldığı ahşap malzeme ısıtılarak U şekli verilmektedir. Günümüzde, ülke genelinde olduğu gibi Tunceli bölgesinde de kullanımı giderek azalmaktadır. Kullanılmayan boyunduruklar bazı bölgelerde dekor amaçlı kullanılmaktadır.

Örnek No : 11

Fotoğraf : Mehmet KULAZ
Mustafa YILDIRIM

Adı : Gem(Döven)

Bulunduğu Yer : Pertek-Aşağıgölbağçe

Yapım Malzemesi : Ceviz

Yapım Tekniği : Çakma

Ölçüleri

En : 85 cm

Boy : 157 cm

Tanımı: Harmanda ekinlerin (buğday, arpa, yulaf, vb.) tanelerini sapından ayırıştırmak için kullanılan, önüne koşulan at, manda, inek, öküz gibi hayvanlarla çekilen, alt yüzeyinde keskin çakmak taşları gömülü olan kızak benzeri bir araçtır. Gem (düven) üzerinde ağırlık yapması ve hayvanı yönlendirmesi için bir kişi biner, buğday saplarının üzerinden defalarca geçerek tanelerin sapından ayrılması sağlanır. Yapımında sert ve yoğunluğu fazla olan ceviz malzeme tercih edilmiştir. Dikdörtgen bir forma sahip olan gem iki eşit parçanın yan yana getirilerek, bir yüzeyin pürüzsüz ve daha düz olması sağlanmış, diğer yüzeyde iki eş büyüklükte parçanın dökme demirden elde edilen çivi yardımıyla dikdörtgen formda hazırlanan iki eş parça üzerine çakılmasıyla elde edilmiştir. Günümüzde çakmak taşlarının bir kısmı düşen kam, teknolojinin gelişmesi ile birlikte kullanılmamaktadır.

Tunceli Yöresine Ait Bir Grup Ahşap Eserin Değerlendirilmesi

Örnek No	: 12
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Tırpan
Bulunduğu Yer	: Pülümür- Hasangazi
Yapım Malzemesi	: Çam
Kaynak Kişi	: Cemile MİRZANLI
Yapım Tekniği	: Torna
Ölçüleri	
Boy	: 268 cm

Tanım: 268 cm uzunluğunda ortasında sağ elin tutacağı sapı olan, 82 cm uzunluğunda, inceden kalına doğru 3 ile 10 cm eninde, hafifçe kıvrık, uzun keskin çelik bıçaktan oluşmaktadır. Buğday, arpa, ot, yonca gibi şeyleri biçmeye yarayan tarım aracıdır. Genelde ellilik, yetmişlik veya doksanlık tırpan olarak alınır ve kullanılır. Yapımında kullanılan ahşap malzeme türü olarak çam tercih edilmiştir. Bölgede genel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Makineleşmenin etkisiyle kullanımı azalan tırpanın kırsalda az da olsa kullanımı devam etmektedir.

Örnek No	: 13
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Tırmık
Bulunduğu Yer	: Pülümür- Hasangazi
Yapım Malzemesi	: Ceviz
Kaynak Kişi	: Cemile MİRZANLI
Yapım Tekniği	: Torna
Ölçüleri	
Boy	: 152 cm
Tırmık Boyu	: 72 cm

Tanım: Ele aldığımız tırmık boyu 152 cm uzunluğunda, 4-5 cm çapında sapı olan, düzgün bir ağacın, 5 cm enindeki kenarının 3-5 cm aralıklarla delinmesi ve delinen kısımlara 15-20 cm. uzunluğunda, parmak kalınlığındaki ahşap çubukların takılmasıyla elde edilir. Bölgede sağlamlığı ve dayanıklılığı fazla olan meşe ve ceviz ağacı tercih edilmiştir. Gürgen malzemedenden elde edilen örneklerine de rastlanmaktadır. Ele aldığımız tırmık tamamen ahşap malzemedenden üretilmiştir. Biçilen ekinlerden sonra (Kışlık ot, tırpanla biçilen buğday, arpa vb.) kalan sapların bir araya toplanması ve tarla yüzeyinin temizlenmesi için kullanılan çok dişli (10 veya 14) faydalı bir tarımsal araçtır. Bölgede tarımsal faaliyetlerin yoğun yapıldığı yaz aylarında oldukça fazla kullanılmaktadır. Günümüzde makineleşmenin artmasına rağmen tarımın yapıldığı bölgelerde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Örnek No	: 14
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Boyunduruk
Bulunduğu Yer	: Pülümür-Merkez
Yapım Malzemesi	: Söğüt
Kaynak Kişi	: Murat DEMİRBILEK
Yapım Tekniği	: Kertme-Bükme
Ölçüleri	
En	: 8 cm
Boy	: 197 cm

Tanım: Çift süren veya arabaya koşulan hayvanların birlikte yürümelerini sağlamak için boyunlarına geçirilen ağaçtan yapılmış bir araçtır. Sağ ve solunda zevlelerin (Öküzün boyunduruktan çıkmaması için boyunduruğa geçirilen eğri değnekler) gireceği ikişer delik bulunur. Ortasındaki halka sabanı veya kağnyı boyunduruğa tutturmakta kullanılır. Boyunduruk öküzlerin omuz kemikleriyle yükü çekmelerine imkân sağlar. Yapım malzemesi olarak bölgede doğal iklimde yetişen ve işlenebilmesi kolay olan söğüt malzeme tercih edilmiştir. Sanayileşmenin değişip gelişen makineleşmeden dolayı boyunduruklar kullanılmamaktadır.

Örnek No	: 15
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Yün Tarağı
Bulunduğu Yer	: Pülümür-Hasangazi
Yapım Malzemesi	: Çam
Kaynak Kişi	: Cemile MİRZANLI
Yapım Tekniği	: Kertme
Ölçüleri	
En	: 20
Boy	: 54

Tanım: Tunceli bölgesinde halı, kilim, cicim, eldiven, çorap vb. ürünlerin yapımında kullanılan ipliğin hazır hale gelmesinde en önemli araçtır. Bölgede hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı yerlerde kırkık olarak adlandırılan aletin yardımıyla kırılan küçükbaş hayvanların yünleri yıkanıp temizlendikten sonra uygun yerlerde kurutulmaya bırakılır. Yıkanmış ve kurumuş olan koyun ve keçi yünleri, yün tarağının metalden yapılmış dişlerine takıp sağa ve sola defalarca çekerek yünün yumuşaması ve temizlik aşamasında içinde kalan çöp vb. atıkların temizlenmesi, tel tel ayrılarak kabarması ve yünün işlenmiş hale gelmesi sağlanır. Kullanılan yün tarağı dikdörtgen formda ve bir tarafı çivi benzeri ince metal çubukların sıklıkla bir arada olduğu ve diğer tarafın üçgen formda yapıldığı bir yün elde etme aracıdır. Yün tarağı çeşitli ölçülerde üretilmektedir. Yün tarağının

Tunceli Yöresine Ait Bir Grup Ahşap Eserin Değerlendirilmesi

yapımında kullanılan ağaç türü olarak çam tercih edilmiştir. Yörede farklı ahşap malzemeler kullanılarak elde edilen yün tarakları da bulunmaktadır. Burada elde edilen işlenmiş yün çikrik, kirman veya teşi olarak adlandırılan araçlarla eğrilerek ip haline getirilir. Bölge halkı hayvancılıktan dolayı dokumada oldukça ileridedir. Bu sebeple yün tarağı kullanımı ele aldığımız diğer eserlerden daha fazladır.

Örnek No	: 16
Fotoğraf	: Mehmet KULAZ Mustafa YILDIRIM
Adı	: Teşi
Bulunduğu Yer	: Pülümür-Hasangazi
Yapım Malzemesi	: Gürgen
Kaynak Kişi	: Cemile MİRZANLI
Yapım Tekniği	: Torna
Ölçüleri	
Boy	: 30-40 cm

Tanım: Yıkayıp temizlenmiş yünlerin, yün tarağıyla tarandıktan sonra elde edilen yünün iplik haline getirilmesi amacıyla kullanılan alete teşi (Reşki) denir. Tunceli bölgesi, dokuma alanında zengin örneklerle sahip kentlerden biridir. Bu sebeple teşi kullanımı yaygındır. Torna makinesinde üretilen teşi'nin, boyu yaklaşık 30-40 cm çapı ise yaklaşık 1-2 cm olan bir çubuk ile bu çubuğun altına tutturulmuş yaklaşık 5-6 cm çapındaki oval bir ahşap parçadan oluşmaktadır. Oval ahşap parçanın üst kısmında ipin içinden geçtiği metal parça yer almaktadır. Günümüzde makineleşmenin etkisiyle yok olmaya yüz tutmuş teşi, halı, kilim, cicim vb. dokumalarda kullanılan yünün eğrilmesi ve dokumaya hazır hale getirilmesi işlevini gördüğü için önemli bir el sanatı ürünü olarak kabul edilmektedir.

3.SONUÇ

Toplumun gelenek ve göreneklerinin birer yansıması olarak karşımıza çıkan el sanatları, sadece sanat değeri taşımamakta, aynı zamanda ait olduğu toplumun sosyo-kültürel yapısını da yansıtan kültür hazinelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Anadolu'da insanların yaşamına ve ekonomisine yön veren geleneksel el sanatları, yapımında birçok malzemenin kullanıldığı maddi kültür varlıklarımızın en değerli belgeleri olarak kabul edilmiş ve zaman içerisinde değişen kültür yapımıza göre şekillenmiştir. El sanatlarının ortaya çıkışı, genelde bir ihtiyacın cevaplanması üzerine kurulmuştur. Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Tunceli bölgesinde de birçok alanda teknolojinin gelişimine paralel olarak el sanatları geçmişte verilen önemi kaybetmek üzeredir. Bölgede el sanatlarına verilen önemin azalmasına rağmen Tuncel'inin zorlu coğrafyasında yaptığımız araştırmaya göre temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve hayat kalitesini kolaylaştırabilmek amacıyla ulaşılabilirliğinin kolay olmasından dolayı tarım, dokuma ve mutfakta kullandıkları ürünlerin yapımında özellikle ahşap malzemeden çeşitli ürünler ortaya koymuşlardır. Tunceli zorlu coğrafyası ve gelenekleri nedeniyle dışa kapalı bir konumda olmuştur. Bu sebeple geleneklerini ve kültürel dokusunu koruyabilmiştir. Bölgede el sanatlarına yönelik yaptığımız çalışmada çok sayıda taşınabilir maddi kültür varlığı tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde ahşap malzemeden elde edilen eserler önemli bir yer tutar. Tunceli de yaptığımız araştırmalar sonucunda ulaştığımız 16 bu eser mutfak, tarım ve dokuma gurubunda yer almaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen 16 eserin 8 adedi mutfak, 6 adedi tarım, 2 adedi dokuma alanında kullanılan eserlerden oluşmaktadır. Bunlar mutfak; dibek (2 adet), havan, sini, kepçe, kaşık, hamur teknesi, sofrta tarım; kalbur(elek), boyunluk, döven(gem), tırpan, tırmık, boyunduruk dokuma; yün tarağı, teşi'den oluşmaktadır. İncelenen eserlerden ancak gözlem yoluyla ulaşabildiğimiz bulgular doğrultusunda 8 adet ceviz, 1 adet meşe, 2 adet gürgen(kayın), 3 adet çam, 1 adedi de söğüt ağacından elde edilen ahşap malzemeden üretildiği tahmin edilmektedir. Yapıldığı malzeme cinsinin kesin sonucuna ancak laboratuvar ortamında test edildikten sonra ulaşabiliriz. Genel olarak araştırmaya konu olan eserlerin yapıldığı malzeme türünün, bölgenin iklimine uygun ağaç türlerinden seçildiği anlaşılmaktadır. Eserlerin yapımında kullanılan tekniklere baktığımızda oyma (dibek, sini, kepçe, kaşık), çakma (hamur teknesi, sofrta, döven(gem), bükme (boyunluk, kalbur(elek), boyunduruk) gibi el işçiliğinin yoğun olarak kullanıldığı teknikler tercih edilmiştir. Tırpan, tırmık ve teşi'nin yapımında geçmişte el işçiliği ile üretildiği ama günümüzde üretiminin daha kolay olması açısından torna makinesi kullanılmıştır. Araştırmamıza konu olan eserlerde Tunceli bölgesinin coğrafi konumu sebebiyle uzun süre dışa kapalı olmasından dolayı eserlerin kırsal kesimde ve ihtiyaçtan dolayı üretilmesi gibi nedenlerle (sofra hariç) süslemeye yer verilmemiş ve oldukça mütevazı olarak üretilmişlerdir.

Sonuç olarak, zor bir bölgede bulunan ve zorluklarla ulaşabildiğimiz Tunceli'de, incelemeye aldığımız eserlerin genel olarak sade ve kırsal kesimin geleneksel kültürünü yansıtacak ürünler olduğu anlaşılmaktadır. Ulaşılan bu eserlerin, tespiti ve belgelenmesinin yörenin yaşam şeklini ve kültürünü ortaya koyması açısından oldukça önemli olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca, bazı kamu kurumların il özel teşebbüslerin öncülüğünde bölgede geleneksel el sanatlarının geçmişte olduğu gibi tekrar

canlandırılması ve bölgedeki dar gelirli halkın istihdamına katkı sağlaması ve bu çalışmayla yöreye dikkat çekilmesi ayrıca kültür turizminin bölgede canlandırılması diğer amacımızdır.

KAYNAKÇA

- Aktuğ, E. (2016). *Büyük Menderes Havzası Osmanlı Dönemi Geleneksel Konut Mimarisinde Ahşap Süsleme*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, B. (1985). *Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli*. Ankara: Yorum Yayınları.
- Aktemur, A.M. (2002). Türk Ahşap İşçiliği. *Türkler*, (6), 99-105.
- Aşan, M.B. (1989). *Elâzığ, Tunceli, Bingöl İllerinde Türk İskân İzleri*. Ankara. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınevi.
- Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I. Anadolu İdari Taksimatı*. Ankara: Bilge Kültür Sanat.
- Barıştan, H.Ö.(2009).*Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Cami ve Türbelerinde Ağaç İşleri*. İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Başkan, S.(1985). Ortaçağ Anadolu Türk Ahşap Sanatı. *İlgi Dergisi*, (42), 9-14.
- Çetindaş, V. (1998). Tarsus ve Köylerinden Ahşap Oyma Sandık Örnekleri. *Dünden Bugüne I.Tarsus Sempozyumu*. (s.263-275).Adana: Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı.
- Ersoy, A. (1993). *XV.yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Günaltay, Ş. (1951). *Yakın Şark IV, Perslerden Romalılara Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hasol, D. (1997). Ahşap. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I.* (Ed. A. Givgilili, D.Hasol ve B. Özer). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Koşay, H.Z. (1976). *Keban Projesi Pulur Kazısı (1968-1970)*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Kültür Bakanlığı(1993). *Türk El Sanatları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Memiş, E. (1989). *Eskiçağ Türkiye Tarihi*. Konya: Ekin Yayınları.
- Işık, Y. (2012). *Tunceli El Sanatları*. Ankara: Tunceli Valiliği.
- Öney, G. (1970). Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri. *Sanat Tarihi Yıllığı*, (3), 135-149.
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ödekan, A. (1997). Ahşap Bezeme. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I.*(Ed. A. Givgilili, D.Hasol ve B. Özer). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Özen, R.(2001). *İnşaat Malzemeleri Olarak Ahşap; Avantaj ve Dezavantajları*. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öz, B.(2004). *Dersim Olayı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Turan, O. (1980). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.
- Ulay, G.&Yıldırım M. (2021). An investigation of art works consisting of wood material and evaluation of the inventory information. *Journal of Wood Industry and Engineering*, 1(3), 6-21.
- Ulay, G.&Yıldırım, M. (2020). Ahşap Malzemedan Oluşan Sanat Eserlerinin İncelenmesi Ve Envanter Bilgilerinin Değerlendirilmesi. *VI. International Furniture Congress*, (s.12). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Uzunçarşılı, İ., H. (1969). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Ünal, M. A. (1999). *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınevi.
- Yücel, E. (1968). Türk Mimarisinde Ağaç İşleri. *Arkitekt Dergisi*, (13), 21-26.
- Yücel, E.(1977). Osmanlı Ağaç İşçiliği. *Kültür ve Sanat*, (5), 58-71.